

1

MEDEDELINGENBLAD VAN DE OUDHEIDKUNDIGE VERENIGING
"DE MARKE"

4e jaargang no.3

november 1980.

redactiesecretariaat: Volmolenweg 4, 6961 VN Eerbeek.

Rond de jaarwisseling is het de gewoonte even terug te blikken op het afgelopen jaar.

Het is verheugend, dat zoveel leden bij lezingen en excursies van hun belangstelling blijk geven. Ook dit jaar hebben weer veel mensen zich als lid opgegeven. Dit is niet in de laatste plaats het werk van leden die anderen voor het werk van onze vereniging geïnteresseerd hebben. Naast de artikelen in de plaatselijke en regionale pers, is de mond op mond reclame van het grootste belang. Wist U, dat we - na een ruim drie-jarig bestaan - hard op weg zijn naar de 250 leden?

In vergelijking tot andere oudheidkundige verenigingen zijn opvallend veel jongeren lid van onze vereniging. Toch blijken bij de lezingen en excursies de ouderen relatief beter vertegenwoordigd te zijn dan de jongeren. Vanzelfsprekend staat het ieder lid vrij aan de diverse activiteiten wel of niet deel te nemen. Toch ligt de werkelijke reden soms dieper.

Een groot verspreidingsgebied heeft als nadeel, dat het soms minder overzichtelijk is. Een (nieuw) lid wordt snel uit het oog verloren. Niemand van het bestuur kent alle leden. Bij het ontstaan van de vereniging is bewust gekozen voor dit gebied. In de historie van het gebied van Brummen tot Beekbergen valt immers veel gemeenschappelijkst te ontdekken.

De reeds bestaande oudheidkundige verenigingen uit de omgeving hadden juist dit gebied open gelaten. Het bovengenoemde nadeel wordt voor een deel opgeheven, doordat elk dorp in het bestuur vertegenwoordigd is. Deze contactpersoon coördineert de plaatselijke activiteiten. Wanneer U opmerkingen, suggesties, klachten enz. heeft, kunt U zich bij deze persoon voegen. Niet iedereen beschikt over een auto en via de contactpersoon kan er voor vervoer gezorgd worden. Dit loopt nog niet altijd naar wens. Natuur-

lijk kan ook van de leden onderling het initiatief uitgaan. U kunt zelf afspraken maken voor het met elkaar meerijden. Zulke kleine zaken bepalen voor een deel de sfeer in de vereniging.

Van de vele punten, die in het geheel van onze vereniging de aandacht vragen, wil ik er ditmaal één uitlichten:

U weet dat in enkele plaatsen leden bezig zijn een fotocollectie aan te leggen van oude dorpsgezichten verenigingsfoto's enz. Enkele leden zetten zich daarvoor op een bewonderenswaardige manier in. Met name in Eerbeek is men hier ver mee gevorderd. Dit kan niet het werk van een enkeling blijven, omdat er nog zoveel vastgelegd moet worden. In enkele decennia verandert het dorpsbeeld. Gelukkig is er het één en ander bewaard gebleven, maar er verdwijnt nog steeds veel. Oude foto's, kranten en actes vertegenwoordigen een historische waarde. Hopelijk zeggen we niet na 25 jaar Sophocles na: "De dwazen beseffen dat iets van waarde is, nadat zij het voorgoed verloren hebben."

In Beekbergen en Klarenbeek wordt ook een begin gemaakt met de opbouw van een fotocollectie.

Wanneer U hiervoor materiaal hebt, en dit beschikbaar wilt stellen, dan krijgt U het naderhand ongeschonden terug.

In ons gebied blijven we buiten bereik van de stedelijke musea. Het is van belang, dat onze vereniging zelf het initiatief neemt. Niet om zelf een museum in te richten, maar om op gezette tijden een overzichtstentoonstelling te kunnen houden.

Het afgelopen jaar bracht velen van ons blijde dingen, maar het verdriet is anderen niet bespaard gebleven. Een nieuw jaar ligt op ons te wachten. Ik wens U een voorspoedig 1981 toe. Een jaar waarin we ook als leden samen mogen werken aan de opbouw van "DE MARKE".

R. van Beem.

RONDOM DE OUDE "SMITTENBERG" .

Sedert mensenheugenis hebben herbergen, uitspanningen, logementen of pleisterplaatsen al een grote rol gespeeld in de menselijke samenleving. Zakelijke en niet-zakelijke ontmoetingen, overnachtingen, feestelijke bijeenkomsten van allerlei aard en omvang, verkopen en andere transacties, vacantie verpozing en zelfs rouwplechtigheden waren eigenlijk niet denkbaar zonder de aanwezigheid van een herberg. Ze waren er in allerlei variaties van groot tot klein, van heel oud tot minder oud, van knusse boerenkeukens met of zonder tapkast tot speciaal gebouwde caféruimten met eet- en slaapgelegenheden, met aanduidingen van volledige vergunning tot verlof toe.

Zo ook in ons dorp Beekbergen, waar we tot op heden nog vertrouwd zijn met namen als: de Smittenberg, de Gouden Leeuw, Het Roode Hert, het Zwaantje (halverwege Apeldoorn), de Kat, de Vos, de Dwarsfluit, en mogelijk nog enkele meer. En dat zijn dan allemaal al heel oude begrippen. Er waren zelfs nog herbergen die geen speciale naam droegen, maar welke zonder meer aangeduid werden met de naam van de ondernemer zoals Café Schurink aan de Dorpsstraat.

In een wat wijdere omgeving waren ook bekend: De Woeste Hoeve, De Vrijenberg en Den Eikenboom onder Loenen, De Zweep onder Oosterhuizen/Klarenbeek.

Heel bekend was vanouds "De Smittenberg" aan de weg van Arnhem naar Apeldoorn. Een zeer uitvoerige documentatie hieromtrent mochten we ontvangen van de heer mr. H.H.J. Bisterbosch uit Arnhem, wiens voorouders ook in Beekbergen woonachtig zijn geweest en daar in het zakenleven een belangrijke rol hebben gespeeld. Een bouwjaar van de herberg kunnen we niet vermelden, maar wel weten we dat er in 1621 op de boerderij "de Smittenberg" al bier werd gebrouwen. Gedurende de 17e eeuw is een Beekbergense predikant er een tijdlang eigenaar van geweest.

In die dagen werd de Loenense herberg "de Vrijenberg" beheerd door een zekere Brouwer, wiens zoon daar

later ook herbergier was. Een zoon van laatstgenoemde werd eigenaar van "de Smittenberg". Dat was Jochem Brouwer en in het jaar 1710, of mogelijk nog eerder, kwam hij naar Beekbergen. Jochem had nog 4 broers, één daarvan was rentmeester van "de Horst" in Loenen, een andere broer was op 't Veenhuisje aldaar woonachtig. Een zoon van deze, in 1744 geboren zou later burgemeester van Amsterdam worden.

Maar laten we ons verder bepalen tot Jochem van "de Smittenberg", die daar ook een brouwerij had. Deze Jochem kreeg ook vijf zonen, waarvan de oudste - ook Jochem geheten - zijn vader in de herberg en de brouwerij opvolde. Daarna kwam de derde Jochem Brouwer in de zaak, dat was omstreeks 1790. Hij volgde zijn vader daar op.

Een zoon van Jochem's oom Derk (Brouwer) woonde ook in Beekbergen en was zakenman. Hij heette Joachim en handelde in sterke drank en in spek en daarnaast ook nog in hout. Hij had veel eigendommen en woonde op "Klein Voshuizen" in Engeland (zie noot aan het einde van dit artikel). Ook was hij mede-eigenaar van de Smittenberg.

Op zekere dag kwam Jochem van de Smittenberg in grote financiële moeilijkheden en hij was genoodzaakt geld te lenen. De in Doesburg woonachtige geldgever nam toen de herberg in eigendom over, maar deed deze al spoedig weer aan iemand anders over voor een veel lagere prijs. Het was toen inmiddels 1804. Deze verkoop was blijkbaar niet helemaal naar de zin van Jochems neef Joachim, de gefortuneerde koopman. Deze kocht toen "de Smittenberg" weer terug.

Zodoende was de oude herberg en wat daar alzo mee annex was nu eigendom van Joachim Derks Brouwer. Deze Joachim Derks was gehuwd met Margrieta Heimeriks. Uit dit huwelijk werden geboren Theodora en Theodorus. Mogelijk waren er nog meer kinderen, maar daarvan staan geen gegevens ter beschikking. Theodorus werd priester en was de omstreeks 1850 zeer bekende en geziene deken en pastoor van de Arnhemse Walburgskerk.

Theodora trad in het huwelijk met Henricus Bisterbosch en in 1823 nam dit echtpaar hun intrek in de Smittenberg.

Henricus Bisterbosch (ook wel geschreven als Biesterbosch) was geboren in Vaassen op 't Veen en verhuisde reeds als kind naar Broekland bij Apeldoorn. Ze gingen daar wonen op 't Bosgoed. Henricus overleed in 1867 te Beekbergen. Lange tijd was hij kerkmeester van de Apeldoornse Mariaparochie.

Aldus kwam de relatie tussen Bisterbosch en de Smittenberg wel tot stand.

Na zijn dood nam zijn enig in leven gebleven zoon Henricus Cornelis de Smittenberg over. Deze overleed tengevolge van longontsteking in 1878. Hij was gehuwd met Gardina Maria Brinkhoff, welke in 1909 overleed.

Na hun dood werd hun zoon Willem herbergier. Hij was getrouwd met Johanna ter Heerdt, ze hadden 4 dochters. De oudste daarvan trad in het huwelijk met G.H. Buiting. Ze overleed op jonge leeftijd. Buiting hertrouwde later.

Heimerich (genoemd Hendrik) Bisterbosch, een broer van Willem, was ook een zakenman. Aanvankelijk ging hij met hit en kar de boer op met manufacturen, beddegoed en naaimachines. Zijn arbeidsveld was erg uitgestrekt n.l. Loenen, Eerbeek, Schaarsbergen, de Ginkel bij Ede enz. Ook had hij een winkel aan de Dorpsstraat in Beekbergen. Dat was het pand naast slager Wilbrink, waar later Tempelman woonde en daar ook een manufacturenzaak dreef. Toen Tempelman naar Apeldoorn ging werd het huis verkocht aan kruidenier en schoenmaker G. Jonker en later aan B. Wilbrink. Inmiddels was Heimerich Bisterbosch naar Apeldoorn gegaan (1895) en daar een zaak begonnen in dezelfde branche. Diens zoon Loe (Leonardus Johannes) had een confectiezaak aan de Stationsstraat, maar in 1940 vertrok hij naar Amsterdam om daar een antiquariaat te beginnen. Zijn zoon was Mr. H.H.J. Bisterbosch, door wiens uitgebreide gegevens wij deze genealogie konden neerschrijven.

Omtrent de herkomst en de betekenis van de naam de "Smittenberg" weten we weinig of niets met zekerheid. Sommigen willen de naam in verband brengen met de vele ijzerkuilen en de slakkenhopen, als overblijfsel van de ijzerwinning. Deze langs rijen gegraven diepe kuilen wijzen op de aanwezigheid van ijzerconcentraties, die in banen voorkwamen. Dat ijzerhoudende materiaal werd ook wel als "klappersteen" aangeduid. Ook in de buurt van "de Smittenberg" werd dat veel gevonden.

De boerderij - brouwerij - herberg lag nabij een kruispunt van veldwegen en paden. Een prachtig olie-
verf schilderij van de pleisterplaats in de 18e eeuw behoort tot het bezit van de heer Bisterbosch te Arnhem, en ook daarvan mochten we een reproductie op negatief ontvangen, waarvan we enkele afdrukken alsmede een vergroting hebben laten maken.

Het grote met riet gedekte dwarshuis stond in de richting noord - zuid, evenwijdig aan het zandpad dat later straatweg zou worden. Er achter was een langgerekt achterhuis. Dit stond dan ongeveer evenwijdig aan de Dorpsstraat, welke in de richting van de kerk loopt . Aan de zuidkant van dit complex was een grote schuur vastgebouwd, ook met riet gedekt en loodrecht staande op de zijgevel. In de frontgevel van de herberg een drietal ramen, voorzien van luiken en daarnaast de toegang tot het café. Aan de andere kant van deze deur een iets kleiner raam, waarschijnlijk dat van een soort opkamer. Verteld wordt, dat men deze opkamer speciaal had bestemd voor het verblijf van de Harderwijker en Elburger vishandelaren. Want deze gewaardeerde gasten verspreidden altijd zo'n penetrante vislucht, dat men ze onmogelijk in de buurt van de andere gasten kon herbergen. Dat zou beslist klanten hebben gekost. Een bescheiden vorm van milieubederf, waar men in die dagen ook al rekening mee moest houden.

Het grote achterhuis bevatte naast veestellingen een ruime deel. Naast bier werd er ook melk geproduceerd. Waar men de bouwgerst en de hop voor de bierfabricage vandaan haalde is niet recht duidelijk. Eigen teelt is niet zo waarschijnlijk, gezien de onvruchtbaarheid van de op de heide veroverde bouwlanden rondom de hoeve. Gerst vereist nogal veel voedingsstoffen en een kalkrijke bodem.

De boerenbedoening van Brouwer en Bisterbosch was, gezien in het licht van die dagen, van een behoorlijk grote omvang. De vele percelen akkerland en weiland, alsmede de lengte van het achterhuis, wezen daar duidelijk op. Op oude kaarten en schetsen ontdekken we die landerijen, sommige daarvan hebben ook een perceelsnaam, bijvoorbeeld "de Smittenberger kamp", "de Hulakker" en "de Hertshof". En ook nog verder van huis, zoals bij "den Ouden Pol" en in de Bruggelermark.

Grenzend aan de zuidgevel van de boerderij lag een

grote moes- en fruittuin, omringd door hoge heggen. Tegenover de herberg, dus aan de westkant, stond een schaapskooi, omgeven door een aantal lindebomen. Deze lindes hebben we later terug kunnen vinden als beschutting en versiering van de zgn. overtuin. Bij ouderen onder ons nog wel bekend. Thans vinden we daar die kale en saaie open plek, die als parkeerterrein dient. Evenals elders in het dorp moest hier al dat groen ook zonnig verdwijnen.

Op de noordelijke hoek van "de Smittenberg" begon een vrij brede zandweg. Dat was dan wat we tegenwoordig de Dorpsstraat noemen. Op de achtergrond van de foto zien we Beekbergens oude kerk en de toren, alsmede enkele kleine sobere huisjes. Verder ook in het dorp veel geboomte, weinig ontsierende hekwerken, maar wel veel hegafscheidingen. En op het ruime plein vóór de herberg de geijkte voerkribben voor paarden. Hiermede hopen we de beelden op het oude schilderij voor de aandachtige lezer enigszins vertaald te hebben.

Dorpsgenoten zullen zich ongetwijfeld afvragen of het Huis van Wrede er dan nog niet stond, daar naast "de Smittenberg", maar dan aan de andere kant van de Dorpsstraat.

Dit huis stond er evenwel nog niet, we zien daar nog een grasveld, omgeven door struikgewas. Wanneer dat huis daar gebouwd werd zouden we ook graag willen weten, maar die gegevens ontbreken nog tot op heden. En misschien komen we er nooit meer achter. Wel weten we, dat het ook als boerderij werd gebouwd, met aan de noordkant wat akker- en weiland en een tuin. Uit onze jeugdijaren, zo tussen 1915 en 1925 herinneren we ons nog de bakkerij, annex kruidenierswinkel. Op de winkelruit, boven de ingang aan de westzijde geschreven met sierlijke krulletters: E.P.A. Wrede, bakker en kruidenier. Die letter E stond dan voor Elias, want de dorpsgenoten spraken altijd van Eli. Iedereen kende Eli de bakker immers.

In ons, soms met nostalgische gevoelens doordrenkt

gemoed, zien we die uiterst sober levende "middenstanders" daar nog zwoegen van de vroege morgen tot in de late avond.

Dat waren Anton en Johan, bijna altijd in de bakkerij te vinden, en Jansje en Mina werkzaam in de winkel en huishouding. Op latere leeftijd gebogen van rug vanwege de vele arbeid en de last der jaren. Sloffend op striepen pantoffels of klompen met leertjes, geklemd in een strak zittend jak, waaronder een lange zwarte rok. Maar die rok zag je niet zo duidelijk, omdat deze schuil ging onder een gestreepte boezelaar (of schulk), die van achteren met bandjes aan elkaar gestrikt was. Twee broers en twee zusters, die bijna nimmer van huis gingen en elke zweem van "luxe" nijdig met de term: "alle-moale zünde van 't geld". Want werken en geld verdienen stond hoog in hun vaandel geschreven en op "de kleintjes letten" was hen met de paplepel ingegeven. Maar in die opvatting stonden ze toch ook weer niet alleen. In die dagen moets men keihard sloven om iets bij elkaar te krijgen, en van gemakkelijk uitgeven was dan ook geen sprake.

De mannen, Anton en Johan, droegen grote bakkers-sloven vol vlekken, meelresten en klodders deeg, schilderachtig vermengd met houtskoelfiguren, vanwege het stoken van de oven. Want dat gebeurde nog met takkebossen e.d. en deze "brandrijs" moest Johan doorgaans vanaf de "riezemiete" aanslepen. Het stuivende meel en de deegspetters nestelden zich ook in schaarse hoofdhaar. Ze vertoonden op deze manier nog echt het imago van "warme bakker". Een plaatje waard, maar dat missen we helaas. Naast hun eigen broodbakkerij verrichtten ze ook nog "loonwerk" door het gaar maken van brood, dat door de klanten reeds thuis was voorbereid. Voornamelijk roggebrood en roggens. Vaak zagen we dan de mensen naar en van de bakkerij rijden met hun ouderwetse houten kruiwagens met de piepende wielen. Een schone jutezak op de bodem en daarop hun "zes-

tienponders". Ter onderkenning waren er initialen in gekrast. De baktarieven bleven vrijwel altijd onder de 10 cent.

Soms werden er meteen wat boodschappen gedaan in de wat mystiek aandoende kruidenierswinkel. Luid gerinkel van de bel, die aan een gekrulde veer slingerde en als dit geluid allang verstorven was verscheen een van de "zusjes" ten tonele. Het geklots van hun klompen op de plavuizen vloer, het droefgeestige gekir van de tot levenslang veroordeelde tortel- of Oostindische duifjes in hun aan de wand bevestigde kooien, en het eentonig getik van de oude koekoeksklok bevorderden nog destemeer de toch al zo sombere en wat droefgeestig aandoende sfeer in het winkeltje. Daarbij was het er ook altijd nogal donker vanwege die dikke gordijnen, die voor de winkelramen hingen.

Bij contante betaling wilde Jansje nog weleens "royaal" uit de hoek komen. Ze nam dan een soort boterballetje uit de grote stopfles, watte een mes en deelde de lekkernij in twee of drie mootjes. Als jeugd waren we daarmee dan overgelukkig. Een niet al te kostbare vorm van klantenbinding dus.

In tegenstelling tot het eerste gedeelte van ons verhaal, is dit laatste wat emotioneler benaderd. Ook al om zomogelijk bij de lezer de sfeer van lang vervlogen dagen op te roepen.

Het eerste gedeelte is min of meer historisch en zakelijk beschreven, bovendien berust dat ook op overlevering en is er geen sprake van een persoonlijke beleving.

Een tikkeltje nostalgie, vermengd met wat geschiedenis kan toch ook wel verhelderend werken, waardoor een wat strak verhaal iets smeùiger wordt. Tenminste dat hopen we. De geschiedenis van de bakkerij is gebaseerd op persoonlijke ervaring. Uit de oude doos, om het zo maar eens te noemen. Uit een tijd, toen we met weinig al heel tevreden waren. Overigens wisten we ook niet beter.

Bij de noot betreffende "Klein Voshuizen":

We noemden hier als woonstee van Joachim Derks Brouwer in de buurtschap Engeland "Klein Voshuizen" en het interesseert ons uiteraard te weten waar we deze behuizing moeten zoeken.

Hoogstwaarschijnlijk is dit het boerderijtje, waar de fam. Meijerink lange tijd heeft gewoond in "Bruggelen". De laatste bewoner zou dan Gerhardus Wilhelmus Meijerink zijn geweest, die gehuwd was met Cornelia Schut. Gerhardus was beter bekend onder de naam "Gradus van 't Einde", en vele van zijn nakomelingen wonen thans in Beekbergen en omgeving. Het boerderijtje is al lang geleden afgebroken, maar de bijbehorende schuur bleef er nog staan tot voor enkele jaren terug. Ter plekke, ongeveer tegenover de ingang van huize "Bruggelen", kan men de huisplaats nog onder scheiden. Van bedoelde schuur is nog een foto in ons bezit. Een kleinzoon van genoemde Gerhardus heeft aan de hand van bepaalde gegevens gezien de woonplaats van zijn grootvader in een olieverfschilderij vast te leggen.

In een volgend artikel hopen we in te gaan op de aanleg van de straatweg van Arnhem naar Apeldoorn. Ook bij de vaststelling van het tracé hebben de herbergen een rol gespeeld.

Beekbergen, oktober 1980

G.B. Wolters.

LOENENAREN ROLLEN DESERTEURS OP.

Uit de volgende stukken komt naar voren, welk een probleem het was vlak na de Franse tijd een leger van de grond te krijgen. Nederland formeerde toen een vrijwilligersleger. Het tekort aan manschappen werd aangevuld door dienstplichtigen, die geloot werden uit de daarvoor in aanmerking komende jongelieden.

Op 4 mei 1819 schrijft de schout van Apeldoorn het volgende aan de Gouverneur van de provincie Gelderland:

"Gedurende eene afwezigheid van weinige dagen, welke ik wegens familiezaken verlicht was te doen, is er te Loenen een vrij ernstig gevecht tusschen zes gewapende deserteurs van het garnisoen van Harderwijk en de ingezetenen voorgevallen. Aangenomen dat Uw Edelegestrenge hiervan geene legale kennis bekomen had, zoo heb ik, na deswegens naauwkeurige berigten te hebben ingewonnen, het van mijn plicht geacht, U nevensgaand relaas te doen toekomen. Uwe Edelegestrenge zal hier zien, dat zich de ingezetenen uitmunten gedragen hebben en dat bijzonder het gedrag van R.J. Modderkolk en zijne zonen niet alleen alle lof verdient, maar mijns inziens billijk aanspraak op beloning heeft. De vader vooral heeft niet alleen veel moed aan den dag gelegd, maar daarenboven met een schrander beleid en koelbloedigheid gehandeld en niet geschroomd, ofschoon zeer ondelijk gewapend, met zijne zonen hun leven tot behoud van de veiligheid der ingezetenen en voor het belang van hun land te wagen.

Mogt deze zaak door Uw Edelgestrenge met mij uit hetzelfde oogpunt beschouwd worden, dan zoude het mij bijzonder aangenaam zijn, dat het door Uw Edelgestrenge hoogen invloed daar henen gederigeerd werd, dat aan allen, welke hierbij uitgemunt hebben en vooral aan de familie Modderkolk, eene schitterende beloning te beurt viel. Bij deze gelegenheid zij het mij vergund Uw Edelgestrenge aandacht op

het garnisoen van Harderwijk te mogen vestigen. Dit batillion wordt (zoo als Uw Edelgestrenghe bekend is) meestal uit deserteurs van vreemde natiën speciaal Franschen, aangeworven, welke zeer genegen zijn, om bij de eerste gelegenheid weder te deserteren.

Het schouambt Apeldoorn ligt bijzonder in de route der deserteurs om zich weder uitlandig te begeven, zoodanig dat in 1818 de geregtsdienaars aldaar f 400,-- aan premiën, grootendeels van Harderwijkse deserteurs, genoten hebben.

Meestal ontvlugten zij gewapend en zijn daardoor zeer gevaarlijk voor de veiligheid der wegen en der ingezetenen, zoo als uit dit onderhavige geval blijkt. Zeer wenschelijk zoude het zijn derhalven dat dit bataillon in een behoorlijke vesting wierd gelegd, waar hun het deserteren kon belet worden, of dat er andere maatregelen genomen werden, waardoor dit kwaad gekeerd werd.

Plicht om met eene gepaste vrijmoedigheid het belang en welzijn dar aan mijne administratie toevertrouwde ingezetenen te bevorderen, zij mijne verschoning in dezen,

was getekend W.G.J.A. Sloet,
Scout van Apeldoorn.

(Nieuw Archief gem. Apeldoorn, Register van verzonden brieven 1819, inv. nr. 158.)

Op 11 mei 1819 schrijft de schout van Apeldoorn een brief aan de provinciale commandant van de provincie Gelderland van ongeveer gelijke strekking als bovengenoemde brief. De volgende details komen hierin naar voren:

Vader Rutger Jansen Modderkolk was aanvoerder van de ingezetenen van Loenen en zijn zoon Jan Rutgers Modderkolk is zo gewond geraakt, dat hij een stijf been overhoudt.

Op 22 mei 1819 dient de schout van Apeldoorn een declaratie in bij de gouverneur van de provincie Gelderland:

"Bij gelegenheid van het arresteren der zes gewapende deserteurs door de indezetenen te Loenen op de 25e l.l. zijn er eenige onkosten aangewend, welke ik de eer heb hieronder op te geven, met verzoek om te mogen worden geïnformeerd op welke wijze dezelve moesten voldaan worden.

Voor huisvesting, kost en drank der zes deserteurs in de herberg De Kapel voor 36 uur f 12,--

Voor touw om dezelve te binden f 4,--

Voor 14 man die zelve bewaakt hebben f 14,--

Voor 12 man die ze naar Arnhem getransporteerd hebben f 24,--

Op 25 juni 1819 schrijft de schout van Apeldoorn zelfs een brief aan de minister na Justitie te Den Haag om aan zijn wensen tegemoet te komen. De antwoorden die de schout van Apeldoorn op al zijn brieven gekregen heeft zijn helaas verloren gegaan bij een opruiming van het archief.

Hoe het uiteindelijk afgelopen is, lezen we in de notulen van de gemeenteraad van Apeldoorn dd. 1 december 1819 (Nieuw Archief gem. Apeldoorn inv. nr. 5) :

Eindelijk werd door de President ter kennis van de vergadering gebracht dat het Zijne Majesteit goed gunstig behaagd had, om tot een blijk zijner hooge tevredenheid over het allzints waardig gedrag van eenige ingezetenen van Loenen, bij gelegenheid van het arresteren en gevankelijk opzenden van zes gewapende deserteurs op den 25e april l.l. aan hen eene buitengewone beloning toe te leggen, bestaande in een zilveren tabaksdoos ter waarde van f 50,-- benevens twintig zilveren ducats en vereerende getuigschriften:

En wel aan Rutger Jansen Modderkolk, de vader, de zilveren tabaksdoos, gelijk mede f 7,-- en een vereerend getuigschrift. En voorts aan degenen, die het betreffen ieder f 7,-- en een gelijkluidend

(wordt vervolgd op blz. 19)

Veldnaamonderzoek in Hall.

Op de volgende bladzijden vindt U een kaart van het centrum van Hall, met daar ingetekend de veldnamen en de namen van oude en nog bestaande huisplaatsen.

Om deze huisnamen en veldnamen nog te achterhalen moesten héél wat gesprekken met oudere mensen gevoerd worden.

Het leuke daarbij is, dat niet alleen de veldnamen, maar ook andere gegevens en informatie naar boven komt.

De veldnamen zijn genummerd van 1 t/m 41; de boerderijnamen geletterd van A t/m W.

Toch werden er over bepaalde stukjes grond wel eens verschillende benamingen gegeven. Dat kwam doordat vroeger de mensen vaak zelf namen gaven omdat er bepaalde boerderijen op- of bijstonden. Zo gebeurde dat ook met familienamen.

U moet deze plattegrond maar zien als een "Marke-Kerstpuzzel" zonder prijzen.

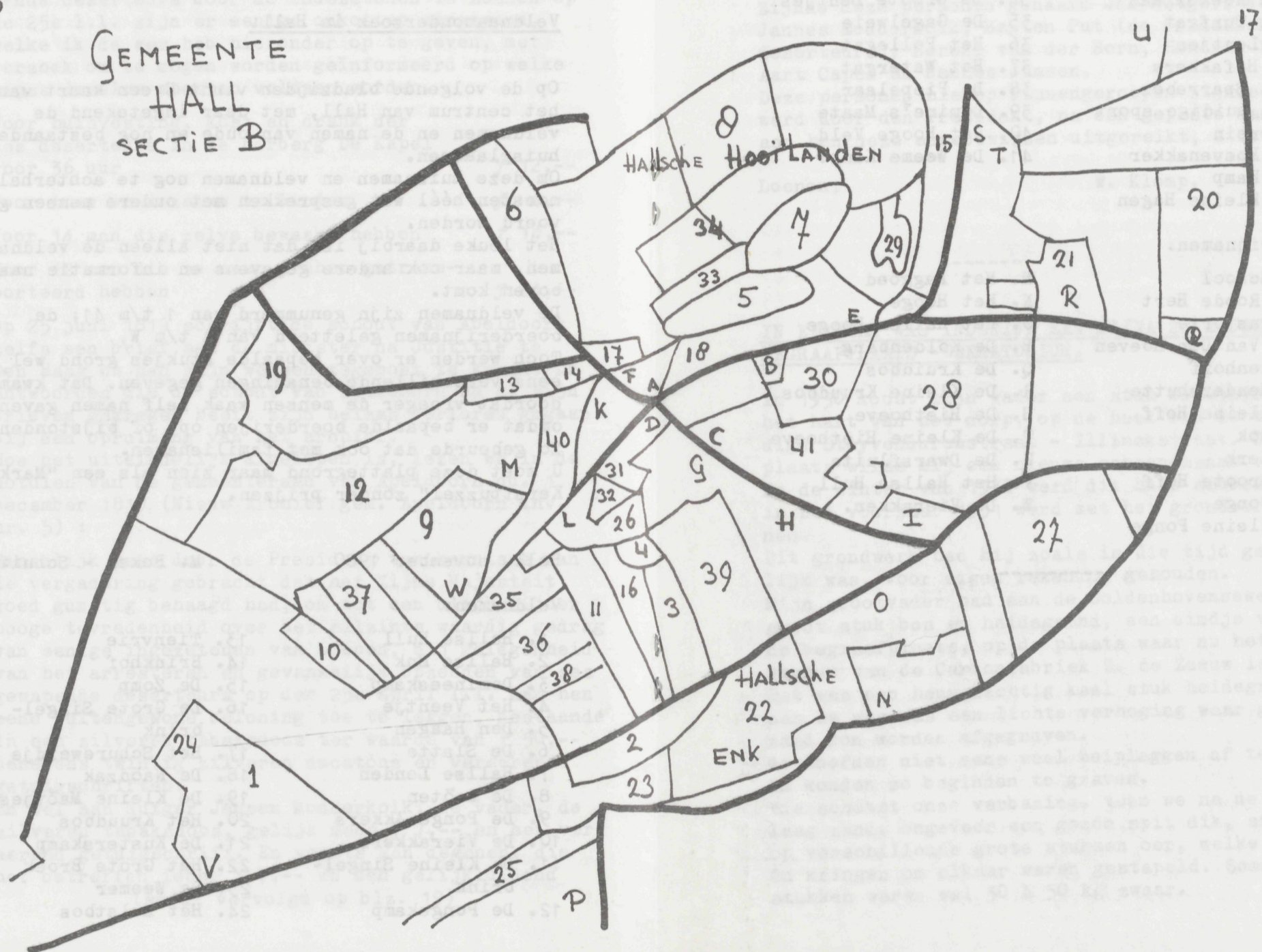
Hall, november 1980

M. Beker - Schuite.

Veldnamen:

1. Hallse Hull	13. Tienvrie
2. Hallse Enk	14. Brinkhof
3. Domineeskamp	15. De Zomp
4. Het Veentje	16. De Grote Singel-
brink
5. Den Haagen	17. Het Schureweidje
6. De Slatte	18. De Naödzak
7. Hallse Lenden	19. De Kleine Maö'tjes
8. De Maö'ten	20. Het Kruudbos
9. De Ponge Akkers	21. De Kusterskamp
10. De Vierakkers	22. Het Grote Broek
11. De Kleine Singel-
brink	23. De Weemer
12. De Pongekamp	24. Het Hulstbos

GEMEENTE HALL SECTIE B

- 25. Van Roekellaan
- 26. Het Turfgat
- 27. De Lentjes
- 28. De Hofakkers
- 29. Het Sparrebos
- 30. Het huidige sport-
terrein
- 31. De ~~Hoeven~~akker
- 32. De Kamp
- 33. De Kleine Hagen

- 34. De Groote Lentjes
- 35. De Gagelweie
- 36. Het Pollegat
- 37. Het Watergat
- 38. De Piepelaar
- 39. Domine's Maate
- 40. Het Hooge Veld
- 41. De Weeme Kamp.

Boerderijnamen:

- A. De School
- B. Het Roode Hert
- C. De Pastorie
- D. Het Van Der Hoeven
- E. Hillenhoff
- F. De Hendershutte
- G. De Kleine Hoff
- H. De Bok
- I. De Kerk
- J. De Groote Hoff
- K. De Ponge
- L. De Kleine Ponge

- M. Het Daggoed
 - N. Het Hooge
 - O. Het Hallen Hooge
 - P. De Koldenbarg
 - Q. De Kruidbos
 - R. De Kleine Kruudbos
 - S. De Hiethoeve
 - T. De Kleine Hiethoeve
 - U. De Dwarsfluite
 - V. Het Hallse Hull
 - W. De Vierakker.
-

getuigschrift;

Zijnde deze personen genaamd Jan Rutgers Modderkolk Jannes Modderkolk, Marten Put (de ontdekker van de deserteurs), Berend van der Born, Hendrik Wijers, Aart Capel en Jannes Jansen.

Deze personen hierop binnengeroepen zijnde, zoo werd door den President, na een gepaste aanspraak aan hen deze eerebewijzen uitgereikt, etc."

Loenen,

W. Klomp.

IN EERBEEK WAS INDERIJD EEN BIJNA 20 EEUWEN OUDE
BEGRAAFPLAATS - CREMATORIUM.

In 1930 kocht mijn vader een stuk bouwterrein in het hart van het dorp, op de hoek van de tegenwoordige Stuyvenburchstraat - Illinckstraat. Op deze plaats wilde hij een nieuwe schoenenzaak vestigen. In de winter van 1930 werd dit huis aanbesteed en in het voorjaar 1931 werd met het grondwerk begonnen.

Dit grondwerk had hij zoals in die tijd gebruikelijk was, voor eigen rekening gehouden.

Mijn grootvader had aan de Coldenhovenseweg een groot stuk bos en heidegrond, een eindje voorbij de begraafplaats, op de plaats waar nu het kantoorgebouw van de Cartonfabriek Z. de Zeeuw is gevestigd. Het was een heuvelachtig kaal stuk heidegrond. Vlak aan de weg was een lichte verhoging waar genoeg zand kon worden afgegraven.

We hoefden niet eens veel hei plaggen af te scheppen en konden zo beginnen te graven.

Wie schetst onze verbazing, toen we na de eerste laag zand, ongeveer een goede spit dik, stootten op verschillende grote stukken oer, welke allemaal in kringen om elkaar waren gestapeld. Sommige stukken waren wel 30 à 50 kg zwaar.

Binnen die stapels oer ontdekten we allemaal as. In het midden van die kring vonden we scherven van een urn. Deze scherven waren zo zacht, dat ze bij aanraking meteen uit elkaar vielen.

Tussen de scherven lagen allemaal resten van half verbrande beentjes. Duidelijk konden we zien dat het menselijke resten waren.

We hebben direct de heer Grizell, hoofd der school in Eerbeek, gewaarschuwd. Deze riep op zijn beurt de heer Dekker van de Verenigde Papierfabrieken er bij. Beide heren waren verwoed amateur-archeologen. Geruime tijd zijn we aan het speuren geweest en de hele verhoging hebben we nagepluisd. Er werden zeker nog 10 van dergelijke met stukken oer afgezette graf- of crematieheuvels gevonden. Alle urnen waren van dezelfde kwaliteit. Ze vielen meteen uit elkaar. De volgende morgen vond ik in de berm van de weg, dus eigenlijk al op de weg, een veel kleinere nog geheel gave urn, ook gevuld met verbrande botjes en beentjes. Deze urn zat vlak onder de grond in wit zand. Met de nagels van de hand waren er versieringen in geknepen.

De heren Grizell en Dekker hebben toen direct Prof. Holwerda opgebeld. Deze beloofde zijn assistent Dr. Braat te zullen sturen om e.a. te onderzoeken. Deze Dr. Braat kwam toch geregeld in Eerbeek, omdat zijn vader de Heer W.C. Braat woonde op de Villa Molenenk aan de Hogeweg.

De heer Braat is er inderdaad geweest, heeft de urn en het terrein bekeken en kwam tot de conclusie, dat het hier een begraafplaats was geweest voor langs de IJssel rondtrekkende stammen. De ouderdom van de kleine urn (een kinder-urn) schatte hij op \pm 1700 jaar voor Christus. Belangstelling had hij er niet voor, want dergelijke urnen had hij er bij honderden.

Ik heb indertijd op een verkoping een glazen stomp gekocht en daar heeft de urn van 1931 tot 1945 bij ons in de kamer gestaan, tot ze op de fatale datum 23 februari 1945 door de V1 werd weggevaagd.

Het is wel zeker, dat op deze plaats in de hele

tijd van bijna 20 eeuwen nooit is gegraven of geploegd, want dan had men de begraafplaats moeten ontdekken.

De bult is afgegraven en het land, vermoedelijk met resten van as en stukken urn zijn gebruikt voor het grondwerk van het huis aan de hoek Stuyvenburchstraat 36.

Opmerkelijk was het, dat op de plaats waar zoveel eeuwen geleden een begraafplaats was gemaakt, de huidige begraafplaats werd gesticht.

De as uit de urn is door de heer Grizell meegenomen. Achteraf bekeken spijt het mij nog alle dagen, dat ik de heer Grizell ook de urn niet heb meegegeven, dan was hij misschien nu nog intact.

Ook heeft het ons altijd verwonderd, dat men indertijd van de Oudheidkundige dienst nooit geen belangstelling heeft getoond naar deze oeroude begraafplaats.

Warnsveld,

G.J. te Hennepe.

COLLECTE VEUR UT EENDRACHT INSTRUMENTARIUM.

In alle plaatsén, die tut onze vereniging "DE MARKE" heurt, heb ze al lange één of meer muziek-verenigingén. Disse fanfare- of harmonie gezelschappen bint noe haost niet meer weg te denken en bekleed stuk veur stuk un belangrieke plaats in de dŕrps-gemeenschap.

In ut laatst van de veurige eeuw was dat egter wel anders. Ok in ons papierdŕrp Eerbèek, hadden ze in de negentugger jaoren nog niet zon nuttuge instelling. Wel maakte ze bie bepaolde festiviteiten wel gebruik van "keerls met hoorns", die ze dan veur un zacht prieksen huurden veur begeleiding van un dansjen.

In die dagen was ut ok al zo, dat as de beentjes

Gien sprake van, zei de veurzitter, wat vûlt mien dat tegen, wat noe?

Toen ze zwiegender un endjen op huus an eslungeld waren, vroeg Sanders opens: Geef mien de lieste en ut pottlood is effen hier.

Wat mot ie daor dan mee, was de verbaasde vraoge van Johan.

Stèek maor een lucifer an en lig mien effen bie, ik gao er un eentjen veur zetten.

Iej zûlt tog wel wiezer wêzen, keerl dat kun ie niet doen, dat is valsheid in geschrifte. Wat zal van Houten wel zeggen, as hie ut heurt.

Ik zal ut um margenvrog wel effen gaon zeggen, en dat tientjen zal ik zelf wel betalen.

Op un post langs de weg wier ut streepken veur de zeuven en un half ezet en Johan had twee lucifers neudig um bie te lugten.

Ut beste is, zei de veurzitter, dat wie noe nog effen naor Reinder Jan Huuskamp gaot, ut is nog niet zo late.

Bie de Huuskamps was de ontvangst ok heel harteluk en toe de lieste op taofel kwam zei één van de breurs: Nou, nou, kiek es an, Van Houtem dûrft er an, jonge jonge, zeuventien vieftug. Zo, zo, zei zien breur, maor daor kunne wie niet onder blieven, dan motte wie ok maor zeuventien vieftug geven. En zo gebeurde, en naor verholding waren de andere bedragen ok an de hoge kante. Ut wier niet allemaole zovûlle, maor dur kwam tog ruum vierhonderd gulden bie mekaar. Veur dat bedrag hef Kessels de instrumenten eleverd, en van dat moment af had Eerbèek ok "Kerels met hoorns".

De volgende margen is Sanders nao Van Houten ewes. Die hef harteluk um ut geval elachen, maor ut tientjen heffe niet betaald.

Muziekvereneging Eendracht besteet nog altied, is een van de beste fanfare-corpsen uut Gelderland en uut de bewaogen eerste jaoren van die vereneging haop ik nog is een keer meer te vetellen.

Warnsveld,

G.J. te Hennepe.

Er is mij gevraagd om een stukje voor ons blad "De Marke" te schrijven. Deze vraag heb ik met ja beantwoord, en ik zal nu proberen alles wat ik weet van Brummen en omgeving op te schrijven. Veel dingen zijn leden die in Brummen wonen wel bekend, maar de leden in Eerbeek, Hall, Beekbergen, Loenen en Klarenbeek zullen wel veel nieuws lezen. Beweringen die ik van "horen zeggen" heb, kan ik natuurlijk niet zwart op wit bewijzen dat het zo geweest is. Leden, die nog meer weten, of kritiek hebben, zeg ik: klim gerust in de pen.

Volgens opgravingen, zeg liever afgraving van een heuveltje in de buurt van de boerderij "Groot - Zuidwijk", oorspronkelijke naam "Euverdarp", is hier al heel vroeg in de geschiedenis menselijke bewoning geweest. De boerderij ligt in Oeken aan de Zutphensestraat en wordt bewoond door de fam. Schoonman. De grond van deze afgraving werd gebruikt om de Knoevenoordstraat mee te verharderen! Waar de vondsten gebleven zijn weet ik niet. Deze menselijke bewoning moet er al vóór 800 geweest zijn. De IJssel (Isala in de Latijnse benaming) had omstreeks het begin van onze jaartelling een grillig verloop. Het was geen enkel rivierbed, zoals nu, maar vele rivierbeddingen parallel aan elkaar. Ook waren er takken oost- en westwaarts. Kortom, een waterig, moerassig landschap met veel stilstaand water in de zomer.

Bij hoogwater werd letterlijk alles overstroomd op een enkele hoogte na. Juist op die hoogten, (natuurlijke, zgn. zandruggen, en de kunstmatige, terpen, door mensen gemaakt) gingen mensen wonen. Als we nu eens in die tijd terug kunnen gaan, dan zouden we een grote watermassa gezien hebben vanaf de lijn Dieren - Eerbeek - Loenen - Beekbergen Apeldoorn oostwaarts tot ver in de Achterhoek Vorden † Hengelo † Zelhem. Let wel, alleen bij hoogwater! Brummen nu, en in zekere zin ook Leu-

venheim en Spankeren liggen op een zandrug. Ook bij zeer hoogwater stromen deze plaatsen niet onder. Nu moet men deze plaatsen natuurlijk niet in de huidige grootte voorstellen. Het hoge stuk in Leuvenheim wordt begrensd door de Oude Weg - Schansweg - Arnhemsestraat tot de voormalige bakkerij Bierhof, vandaar tot aan Huize Den Bosch en weer terug langs de Kerkweg en Hemel.

Mensen, die niet in Leuvenheim bekend zijn, zullen wel moeten lachen om deze namen.

Zo ook Brummen, dat werd begrensd door de achterzijde van de Hervormde kerk (het water kwam tot bijna aan de kerk, - Kerkkamp - Gravenstraat - Arnhemsestraat tot het woonhuis van dokter Brinkert Cromhoutstraat - Oude Eerbeekseweg - spoorlijn - Spoorstraat - Zutphensestraat - Kerkstraat.

Binnen deze grenzen kwamen de eerste bewoners te wonen. Zo ook in Rhienderen, Oeken, Voorstonden, Tonden, Empe, Voorst enz. Al deze plaatsen hebben een zandrug waarop bewoning mogelijk was, zonder dat men bang behoefde zijn om bij hoogwater weggespoeld te worden. Daar Oeken, Voorstonden, Tonden en Empe dun bebouwd zijn, kan men nu nog zien waar de grens is tussen de hogere en de lagere gronden. Let wel, de oudste boerderijen staan op de hoogste gronden.

De eerste mensen hadden de Germaanse godsdienst en hadden waarschijnlijk een vaste bijeenkomst-plaats voor hun oefeningen en vergaderingen. Met de komst van het Christendom werden deze plaatsen dan automatisch de plaatsen voor de Christelijke godsdienst-bijeenkomsten. Zo zullen dan de huidige kerken in Spankeren, Brummen, Voorst, Haal en verdere dorpen en steden in de omgeving op oude Germaanse godsdienstplaatsen gebouwd zijn.

Velen denken dat de huidige buurtschappen (marken) Rhienderen, Oeken, Voorstonden, Tonden, Empe en Leuvenheim niet zo oud zijn als b.v. Zutphen, Deventer, Doesburg, Brummen of Voorst. Niets is minder waar. Alleen de ontwikkeling is in elke plaats anders geweest.

Vanaf de kerstening (d.i. de overgang naar de Christelijke godsdienst) zijn er geschreven akten bewaard gebleven en vanaf deze tijd weten we veel meer. Het eerste geschreven stuk uit Brummen dateert van 794. Op de voormalige Germaanse plaats werd een gebouwtje geplaatst, wat men dan de eerste kerk kan noemen of liever kapel. Deze stond onder toezicht van het klooster te Hoog Elten, (in Duitsland).

Brummen nu was in het bezit van graaf Wracher en lag in de gouw Hameland. De oostelijke grens van Hameland is tegenwoordig de gemeentegrens! Brummen werd de hoofdplaats van West - Hameland. De eerste geschreven akte gaat over een schenking van graaf Wracher met goedvinden van zoon Meginhard aan de evangelieprediker Ludger. Ludger kreeg enige landerijen in Wichmond (Withmundi). In 797 en 799 werden Oeken en een stuk van Rhienderen, die in het bezit waren van graaf Oodhelm, gegeven aan Ludger. Evenals Leuvenheim wat in bezit was van graaf Hiddo. Deze schenking werd gedaan op het Hof te Lo. Ook de naam Bochorsti (Bokhorst) wordt vermeld, een naam die nu nog bestaat en thans op de grens van Leuvenheim en Spankeren ligt.

Later behoorde Brummen bij de bezittingen van graaf Wichman, evenals stukken in Tonden, Hall, Oeken, en Rhienderen onder de abdij van Werden. Stukken van Tonden, Voorstonden, Empe en Voorst onder de abdij van Prüm.

Nu volgen enige namen van die tijd:

Goer = Goor, te Brummen

Ten Broek, waarschijnlijk in Oeken

Gumbseren (de Gumster?), in Spankeren

Bavendorp (Euverdarp?), in Oeken

Luensing

Lindeschoten

Weijnck (Wedinck), te Eerbeek

Walchenburgs = Wartenburg = de Tesse te Empe

Kiegelberg = Helbergen in Cortenoever (of Kelbergen)

Hochkiiegelberg = Hoog - Helbergen in Cortenoever

Piepenbelt te Cortenoever
 Warninckshorst, te Voorstonden
 Kolkinck, te Voorstonden
 Rottinck, te Tonden
 Bensinck, te Empe
 Tjooitinck, (nu het Jodink) te Tonden
 Hoog Kraayennest, te Leuvenheim
 Op Heerink, te Tonden
 Vosshofstede, (nu 't Vosje) te Oeken

Velen zullen zich misschien afvragen wat de namen in onze streken eigenlijk betekenen. Hier volgen de betekenissen, zoals ze m.i. moeten luiden:

Leuvenheim - Loveshem - woonplaats van 't Lo,
 (dialect: Löven)
 Brummen - Brinnum of Brunheim - woonplaats van Brun
 of Brin,
 Rhienderen - Rheniri of Rhenheri - betekenis weet
 ik niet,
 Oeken - Okinni of Uken (ook in het dialect) betekenis
 weet ik niet, waarschijnlijk
 dezelfde als in Okkenbroek
 of zelfs in Aken,
 Tonden - Toonde of Te Oone of Tonn - klei of leem-
 grond. Zelfde als in Oene,
 Voorstonden - Verstonde - Voorst of Vorest, woud op
 klei,
 Empe - Eempte of Ampel - land, wat geregeld over-
 stroomd wordt, en toch
 doorwaadbaar is,
 Hall - Halle - zaal of ruimte,
 Eerbeek - Ertbecke - Aarde en beek.

Alle namen die op -ink, -inck of -ing eindigen, zijn
 zgn. patrimoniale namen. Dus Wedinck betekent nakome-
 ling of erfgenaam van Wede, Bensink van Bens(e) enz.

IJsel - IJs en el,
 IJs - Noorse god van het water,
 El - Noorse god,

Isel - Arische god, evenals Isela of Iselha.

29

Dus de IJssel is genoemd naar de Noorse watergod. IJssel staat ook dichtbij het woord Israël. Egyptisch betekend het woord Israël: Is Ra El - Egyptische god. In dat land woonden Ra, Is en El samen. El is ook wel Elohin, de schepper in Genesis 1 vs.1.

Nu iets over de Hoven bij Zutphen. De huidige gemeentegrens (westelijk) van Zutphen is de oude rivierbedding van de IJssel. Vanuit Zutphen was er dus een verbinding, zonder de IJssel over te gaan. In deze IJssellus ligt de Overmarsch (Oavermarsch) en is de oorspronkelijke naam van dit gebied. Van hieruit gingen twee wegen naar de pontveren van Tonden (Ritting) en Empe (later de Emperbrugge). Deze wegen zijn nu nog aanwezig! Zij het, dat ze bijna dichtgegroeid zijn.

wordt vervolgd.

Brummen, nove mber 1980

A. van Bodegom.

De eerstvolgende lezing zal zijn op woensdag 11 februari 1980 en wel in zaal De Heideroos aan de Harderwijkerweg te Eerbeek.

Deze avond zal worden gehouden in samenwerking met de Stichting tot behoud van Veluwse sprengen en beken.

Noteert U alvast deze datum in Uw agenda.

